

Lengyel András

A „királysértő” Ignotus

Egy „elsikált” sajtópör történetéhez

1

Az 1890-ben indult A Hét 1894. október 21-i számának vezető cikke *A főherceg nem fogad* címmel jelent meg. A cikk úgynevezett *Krónika* volt (e rovat, mert rovatcímről van szó, a lap gyakorlata szerint az a heti legaktuálisabb vagy legérdekesebb eseményre reagált, pár nap távolából értelmezte, „megmagyarázta” azt, szerepe nem az esemény hírül adása, hanem egyféle tudatosítása volt), szerzője pedig egy bizonyos *Dixi*. A Hét, bár ekkor már a 251. számánál járt, maga választotta szerepének megfelelően folyamatosan értelmezések metszéspontjában mozgott, de – amennyire tudható – sajtórendészeti beavatkozást addig nem váltott ki. Most ez megtörtént.

Hogy valami történt a háttérben, azt a *Budapesti Hírlap* 1895. január 1-i számának „*A főherceg nem fogad*” címmel közreadott rövid híreből tudhatták meg az olvasók: „*A Hét* című szépirodalmi és társadalmi hetilap ellen a kir. főügyészség a királyi ház tagjainak megsértése miatt sajtópört indított. Az inkriminált cikk a *Hét* október 24-iki [!] számában jelent meg, A főherceg nem fogad felírással.” (BH 1895. jan. 1. 9.) Még ugyanaznap a *Pesti Napló* is beszámolt az ügyről – kicsit hosszabban, de nem ellenségesen, sőt valójában mentegető tónusban: „*A budapesti királyi főügyészség, mint értesültünk, sajtópört indított a Hét ellen »az uralkodóház tagjainak megsértése«* címén. Az ártatlan belletrisztikus újságnak azért gyűlt meg a baja a főügyészséggel, mert egyik utolsó számában Szilágyi Dezső pozsonyi útja alkalmából cikk jelent meg benne *A főherceg nem fogad* címmel, melyben több passzust inkriminált a főügyészség. Bakonyi Imre sajtóügyi vizsgálóbíró ma felszólította a *Hét* szerkesztőségét, hogy küldje be az említett cikk kéziratát és nevezze meg szerzőjét. A cikkért előreláthatólag maga a lap koszorús poéta-szerkesztője, Kiss József vállalja el a felelősséget, akinek ez lesz az első sajtópöre.” (A „*Hét*” sajtópöre. PN, 1895. jan. 1. 8.)

Egyik hír sem büszkélkedhet föltűnő pontossággal: hibás, pontatlan adat, homály itt is, ott is előfordul, s a megfogalmazás sem igazán precíz. (Például az sem dönthető el, a vizsgálóbíró pontosan mikor lépett akcióba, mely napot jelöli a „ma” szó, hiszen a naptári év fordulóján járunk, s nem lehet rá mérget venni, hogy a vizsgálóbíró éppen Szilveszter napján, december 31-én adta ki felszólítását.) A lényeg azonban bizonyos: *A főherceg nem fogad* című *A Hét*-cikk ellen eljárás indult, s ilyen című cikk csakugyan megjelent a lapban. A jogcím – a királyi ház/uralkodóház tagjainak megsértése – ugyan mai szemmel némileg anakronisztikus vád, de tény, Magyarország akkor (egy kettős szerkezetű állam keretében) *monarchia*, azaz királyság volt, s a királyt s a királyi család tagjait törvény védte az (eleve illegitimnek nyilvánított) „kritikától”. Valahogy úgy, ahogy Lucifer mondja: csak hódolat illet meg, nem bírálat.

Ha magát a cikket figyelmesen elolvassuk, ambivalens benyomások alakulnak ki bennünk: a cikk csakugyan a tárgy kritikus feldolgozása, de érvelése, mondjuk úgy, okos és taktikus: igyekszik kerülni az inkriminálhatóságot.

Maga a cikk, amely – keltezése szerint – október 18-án íródott, azt a tény járja körül, hogy a hivatalban lévő magyar igazságügy-minisztert, Szilágyi Dezsőt (1840–1901) Pozsonyban nem fogadta két királyi főherceg. Ez, a kor politikai viselkedéstana szerint, persze skandalum volt, s „nemzeti” ügy: a Habsburg, azaz osztrák főhercegek nem voltak hajlandók fogadni a magyar minisztert. A cikk szerzője azonban esetértelmezése során abból a deklarált föltevésből indul ki, hogy minden rendben zajlott (igaz, a probléma e kiindulásból végigvitt levezetése éppen hogy a helyzetben rejlő anomáliákat hozza fölszínre). Abból indul ki, hogy a miniszter „elég jól érzi magát”, hiszen máris egy új törvényjavaslatot dolgoztatott ki, a főhercegek pedig biztosan az etikett szerint jártak el. *„A magam részéről”,* mondja a cikkíró, *„egy pillanatra sem kételkedtem afelől, hogy a főhercegek, ha nem fogadták, megtalálták ennek a refus-nek azt a módját, amely nem sért, nem bánt, arcul nem üt, s amely ebben a negatív formában etikettszerűen teljes aequivalense az elmaradt pozitív fogadhatásnak. Mondom, nem kételkedtem, mert, ha még a büntetőtörvény nem is kényszerítene rá, egy főhercegről nem tudok lovagiatlanságot föltenni.”* (1894: 655.) A büntetőtörvényre való utalás persze már retorikailag kettős természetű: azt mondja, nem azért mondja, amit mond, mert a jog erre kényszeríti, de a törvény létét mégis az olvasó tudomására hozza – jelzi, hogy van ilyen törvény, és számolni kell vele. Ugyanakkor, s ez is retorikai kettősség, a miniszter látogatási szándékát is csak a kötelező udvariasság körében láttatja: *„Elvégre Szilágyi Dezsőről nem tudni esetet, amelyben minisztersége előtt egy főherceget a látogatásával meg akart volna tisztelni. Ha most mégis a kemény nyakát megérölteti egy-egy hivatalos bókolás erejéig, annak csakis az etikett lehet az oka, amely egy szabad nemzet független kormányát is kötelezi. A látogatást megtenni kötelessége volt: ha sottise esett rajta, ezt megtorolnia tiltja a büntetőtörvény, amely a királyi család tagjait külön paragrafusokkal védi s amely az igazságügyi minisztert kétszeresen kötelezi.”* (1894: 655.) Azaz, a minisztert ez ügyben *„két oldalról megkötött óriás”*-ként láttatja. Ez más, implicite, állásfoglalás a miniszter mellett, de ennél a rejtett állásfoglalásnál még fontosabb az *„egy szabad nemzet független kormányá”*-ra való utalás – s az ennek a kormánynak a tagjára, a miniszterre vonatkozó kettős kötelezettség kiemelése. (A hivatkozott törvény Szilágyit, mindkét szerepkörében, mint állampolgárt s mint igazságügyi minisztert kötelezte.) A *sottise* pedig, amely, ha megesett a miniszteren, olyan sérelem, mondja a cikk, *„mint leszidni egy asszonyt, vagy, hogy egy kedves példámot említsem, arculütni egy papot”* (1894: 655.).

Ez a helyzetértelmezés sajátos kettősséget mutat. Belül marad a jogi korlátokon, semmi olyat nem mond, amely törvénybe ütközne, de az explicit állítás és az implicit tartalom kettőssége jól leolvasható. S a cikk következő bekezdése e kettősségből kilépve, s egy más dimenzióba helyezve át a problémát, nyílt állásfoglalásba vált át: *„De azt nem tiltja a büntetőtörvény se nekem, se semelyik tisztességes embernek”,* mondja a cikkíró, *„hogy minden metafora nélkül s minden stílbeli ékességtől csupaszon a lelke, nem, a gyomra legmélyéből meg ne vessze egy szabad és független nemzet szabad és független sajtóját, azokat a legszabadabb és legfüggetlenebb újságokat, amelyeknek a tizenhat kolumnája majd három mellékletté ment szét ennek az esetnek az örömére.”* (1894: 655.) Azaz a látogatás elutasításáról az elutasítás sajtóvisszhangjára tér át, s az elutasítás fölött örömködő újságok magatartását gyomorforgatónak minősíti. Ez már nagyon határozott állásfoglalás, de retorikailag kívül helyezi az érvelést a főhercegek gesztusán.

A cikk innentől kezdve a sajtó magatartásának kritikája – a főhercegi gesztus rejtett logikájának föltárásával.

Az elemzés a klasszikus jogi formula szerint, a „föltéve, de meg nem engedve” föltévésből indul ki. „[L]ehetetlen eset”, mondja, de tegyük föl, „hogy Magyarország igazságügyi miniszterét két főhercegnek nem méltóztatott fogadni, sőt méltóztatott őt egyszerűen megsérteni.” (1894: 655.) Ez a föltévéés érdekes föltévéés – hiszen tudjuk, csakugyan ez történt. S innentől az elemzés logikája nyílegyenes. Mivel a miniszter nem érintkezett a főhercegekkel, ez az elutasítás – „brüszkirozás” – „nem szólhat másnak, mint a Szilágyi Dezső politikájának. Ez a politika első sorban Ferenc József ő felsége politikája, mert ehhez az előleges beleegyezését megadta. A fenséges urak pedig tagjai s talán nem is elsőrendű befolyással bíró tagjai annak a családnak, amelynek a jelenlegi feje és parancsolója éppen ő felsége. Azonkívül a két fenséges úr között az egyik tábornok, a másik főhadnagy, tehát mind az excellenciás, mind a wohlgeboren fenség tagja annak a hadseregnek, amelynek politizálnia nem szabad s amelynek a legfelsőbb parancsoló hadura ugyancsak ő felsége a király. Ha tehát, ami nem történt meg, a két fenséges úr desavoulálja a Szilágyi Dezső politikáját, akkor katona létére politizál, desavoulálja a családja fejét, a hadserege legfőbb urát, a birodalmi tanácsban képviselt tartományok császárját vagy legalábbis Magyarország apostoli királyát.” (1894: 655.) S Szilágyi miniszter politikája „a magyar nemzet politikája”, akár tetszik-e ez az újságoknak, akár nem, „mert leglényegesebb részeiben a magyar nemzet törvényes képviselete a magáévá tette, nem tekintve, hogy az alkotmány bástyái, a vármegyék is, túlnyomó többségben tüntettek mellette. Azonkívül Szilágyi Dezső nem a szabadelvű párt s nem a képviselőház igazságügyi minisztere, hanem a magyar királyé s a magyar nemzeté. Ha tehát, ami nem történt meg, a két fenséges úr desavoulálja a Szilágyi politikáját, evvel a magyar nemzet politikáját desavoulálja s ha, ami ugyancsak nem igaz, Szilágyi Dezsőt megsértette volna, akkor Magyarországot sértette volna meg. Ami ha nem is történt meg, de ha megtörtént volna, a magyar törtélemben nem állna páratlanul praecedensek nélkül.” (1894: 655.)

Ez az elemzés, jogi és logikai szempontból egyaránt, bravúros. Belül marad a jog kicövekelte kereteken, nem sérti meg azokat, de logikailag teljesen világozza teszi az eset szerkezetét, föloldhatatlan közjogi antinómiáit. Belülről tárja föl tarthatatlanságát. S hogy a tét nem a két (néven sem nevezett) főherceg udvariatalansága, modortalansága, azt a cikk a folytatásban ki is mondja: A főhercegi gesztus nem páratlan, s nem precedens nélküli. „De páratlan és a magyar törtélemben praecedensek nélkül való az a boldog elragadtatás, amellyel a nemzetnek ezt a föltételezett, de el nem fogadott arculcsapását a nemzeti sajtó fogadja. Íme, a magyar nemzet lojalitása már csakugyan nem frázis, kiterjed a fenséges uralkodó család összes mellék-, al-, oldal- és aloldal-ágaira is. Nagy és szép dolog ez, megható és szívemelő látvány, méltó párja a vitam et sanguinemnek.” (1894: 655.) Ez a konklúzió a „nemzeti” sajtó ellen vág, s nem ok nélkül, s nem jogtalanul.

De mi volt, mi lehetett a baja a cikk szerzőjének a Szilágyi elutasítása fölött örömködő „nemzeti” (értsd: jobboldali, reakciós) sajtóval? Magában a szövegben nincs erre való közvetlen utalás. Szilágyi Dezső azonban, tudjuk, a modernizálódást a jog következetes egységesítésével és reformjával a leghatékonyabban szolgálta. Nem véletlen, hogy sok fontos kortársa (Mikszáthtól Eötvös Károlyig) nagyra tartotta, s amikor 1901-ben meghalt, az úgynevezett „második magyar reformnemzedék” emblematikus alakja, Jászi Oszkár (Elemér Oszkár névvel jegyzett cikkében) azt írta róla: „Mi Szilágyi Dezsőben a magyar liberalismus doctrinájának utolsó félelem és gáncs nélküli lovagját siratjuk és [...] mi a megdicsőült történelmi nagyságát azokban az egyházpolitikai harcokban látjuk, melyek [...] a nagy magyar nemzeti politika egyedül méltó alkotása a 48-as vívmányok óta.” Szilágyi „egyedül volt képes a liberalismus régi jelszavának erőt és jelentőséget adni.” (Elemér Oszkár: Szilágyi. Huszadik Század, 1901. 9. sz. 157. és 158.) „Egész kétségtelen előttünk, hogy a jövő történetírója a Szilágyi Dezső halálával fogja megjelölni a magyar liberalismus végét.” (Uo. 158.) A nagy összeomlás (1918) után persze a „liberális kor” hírheht kritikáját megalkotó Szekfű Gyula, az összeomlás okait keresve, benne találta

meg az ideális bűnbakot, benne fedezte föl „a viszonyok adott romlottságában érvényesülésre” törekvő politikust, aki „végeredményben a közélet nihilizmusát nagy tehetségéhez illően nagyban mezdítja elő”. (Három nemzedék és ami utána következik. Bp. 1934. 285.) De ez ugyanannak a szerepnek csak az ideologikus kifordítása, átminősítése. Vagyis Szilágyi neve és szerepe mindkét oldalon e „liberális félszázad” meghatározó politikusaként rögzült.

A modernizálódáspárti *A Hét* cikkírója pedig, értelemszerűen, e szerepet pozitív szerepnek látta, s a miniszter támadóit és kigúnyolóit, okkal, mint a szükséges reformok kerékkötőit kezelte, s megvetette.

A cikk további része, bő egy hasábon keresztül, a királyi család és a „magyar nemzet” viszonyával foglalkozik, és – a cikk ellen indított eljárás ismeretében, meglepő módon – „királypárti”. Ferenc József, a „királyasszony”, s a szűkebben vett királyi család méltatása ez, s – egyáltalán nem mellékesen – a kiegyezés (vagy ahogy a cikkíró fogalmaz: a „kiegyezkedés”) igazolása és megerősítése. Van azonban egy distinkciója, amely, lehet, a jog betűjét sértette. A tágn vett „királyi ház” egyes tagjaira utalva ezt olvashatjuk: „Lemondtunk róla s lemondtunk a többi fenséges urakról és fenséges asszonyokról is, tudván, hogy nekünk tényleg csak a mi fenséges urunkhoz és az ő szűkebb családjához van közünk, a többi fenséges urakkal és fenséges asszonyokkal csak a büntető törvénykönyv köt bennünket össze és bizonyos etikettbeli formaságok.” (1894: 656.) Ez a megkülönböztetés tényleg elhatárolódó gesztus, jogi szempontból azonban még erről sem biztos, hogy igazolni lehetne a törvény megszegését. Ha viszont a cikk e második felét az inkriminációtól függetlenül vesszük górcső alá, feltűnik a Monarchia fenntartásának nagyon erős igénye, s Ferenc József szerepének meszszenenő fölértékelése: „Ő felségéről, a királyról, aki udvari fogalmak szerint csak letéteményese a Habsburgok fejedelmi hatalmának, háládatlanság volna el nem ismerni, hogy ő változatlan erővel, kitartással és áldozatkészséggel dolgozik tovább, noha nincs kinek. Azaz, hogy van kinek vagy kiknek s újabban úgy tetszik, mintha ezekre a fenséges utódokra való regardeok még a nagy király erős karjait is megbénítanák. Elvégre a depositáriusnak meg van kötve a keze. Ez a depositum Magyarország – valóságos depositum miserabile.” (1894: 656.) Ez utóbbi utalás, alighanem szándékoltan, kifejtetlen, e formájában enigmatikus, de legalábbis homályos. Mintha Ferenc József és a „fenséges urak” közötti érdekellentétekre utalna, amelyek mintha „a nagy király erős karjait is megbénítanák”. Magyarországnak depositumként, azaz letétként, lerakatként való meghatározása mindenesetre jelzi az értékelés nézőpontját. S több mint árulkodó, hogy e lerakat „valóságos depositum miserabile”, azaz szájalmas, nyomorult letét. E meghatározásnak az idegennyelvűsége, a magyar szövegen belüli betétjellege alighanem a benne kifejeződő ítélet fátyolba burkolását végzi el.

A cikk zárlatában kifejeződő perspektíva mindenesetre meglehetősen borús. „Ezzel a kitétellel”, utal vissza a zárórész az országnak *depositum miserabile*ként való meghatározására, „nem avval az értelemmel élek, amellyel a római jog, hanem a szó szerint valóval. Számmivaló ország az, amely eladja saját magát. Számmivaló ország az, amely nem él azzal az idővel, amit az isten mentül hosszabbra nyújtson s amelyben egy bölcs és jóakaró politikus fejedelem alatt még van kire támaszkodnia s van ideje s ereje magát a fenyegető jövő ellen megerősítenie. Amely egy pár főúri familia, egy pár papi előfizetésre spekuláló újság, egy rosszhiszemű Hamlet és négy forint ötven krajcár hitközségi adó kedvéért a polgáraitól megtagadja az emberi jogokat. Amely az ő egyetlen nagy emberét, mert az egyetlen, akiben teremtő erő lakozik, pártörültségből és erkölcsi betegségből odadobja a fenséges urak és a fenséges asszonyok egyéni ízlésének. A fenséges uraságok ízlése nem lehet olyan parasztos, hogy a bivalytestű és oroszlánfejű Szilágyi Dezső tessék nekik. Nekik a finom, elegáns, karcsú emberek tetszenek, mint amilyen Metternich volt.” (1894: 656.) E zárlat történeti szemantikája a maga teljességében csak az akkori politikai kontextusba visszahelyezve tárul föl. Annyi gyors és felületes – „utókori” – olvasással is bizonyos, csak két szereplő, a király és Szilágyi Dezső kap pozitív indexet, az összkép

meglehetősen kritikus, és veszélyeket előre jelző. A jövő ilyen anticipációja, ma már tudjuk, nem volt alaptalan – szűk negyedszázad múlva a Monarchia elsüllyedt. Hogy az uralkodó és minisztere kiérdemelte-e a bizalmat, immár, nagy idők távolából, nem egyszerű eldönteni. Ez a reménykedés alighanem a kortárs reménykedése volt, aki abba – azokba – kapaszkodott, amibe/akikbe tudott.

A cikk elleni inkrimináció lényege, a „*királyi ház tagjainak megsértése*” azonban, ha mai távlatból nem is érthetetlen jogi gesztus, maradéktalanul nem igazolható, sőt fölvetése is a cikk lényegéről tereli el a figyelmet.

3

A cikket jegyző név: álnév, a latin szó jelentése „elmondtam”. Ez az antik Rómában a szónoklatok záróformulája volt: *Dixi*, elmondtam. A szó több ismert szólásnak is szerkezetalakító eleme, egyebek közt szerepel egy olyanban is, amely lényegében e szó ismétléséből áll: *Quod dixi, dixi.* („Amit mondtam, megmondtam.”) Itt tehát nyilvánvalóan beszélő név. De nem erre az alkalomra lett kitalálva, már 1891-ben föltűnt *A Hét*-ben, és 1903-ig, váltakozó éves gyakorisággal, jelen is maradt. Megsűrűsödése azonban, föltehetően nem véletlenül, 1894-re esett, ekkor hét alkalommal élt vele a mögéje húzódó szerző. A lapban azonban ez a gyakorlat meglehetősen általános volt, az írások nagy része – a szorosan vett irodalom (vers, novella) kivételével – így jelent meg. Elsődleges célja nem valami „kondpiráció” volt, hanem sokkal inkább a munkatársi gárda létszámának „magnövelése” és a névváltoztatásból adódó szerepjáték. (A rejtőzködés többnyire maga is csak e szerepjáték tartozéka volt.)

A kérdés, amelynek ez esetben nemcsak irodalmi, hanem jogi relevanciája is volt, az: ki jegyezte írását *Dixi* névvel? Ez a vizsgálóbíró felszólítására hamarosan kiderült. A Budapesti Hírlap 1895. január 19-i száma, *A Hét sajtópöre* címmel erről is beszámolt: „Említettük, hogy a királyi ügyészség a *Hét* című szépirodalmi hetilap ellen a főherceg nem fogad cikke miatt sajtópört indított. Az inkriminált cikket Veigelsberg Hugó (Ignotus) írta, a mit védője, Weiskopf Mór dr. tegnap tudatott a sajtóügyi vizsgáló bíróval.” (A *Hét sajtópöre*. BH, 1895. jan. 19. 10.) Ez a „tegnap” talán január 18-a volt, de az újságírói nyelv pongyolasága miatt az sem kizárt, hogy január 17-e. A hír igazi érdekessége azonban nem a szerzői beismerés időpontja, hanem (1) maga a szerző személye, (2) a védőügyvéd személye, s (3) az, hogy ezek szerint a cikkért a jogi felelősséget mégsem a lap szerkesztő-tulajdonosa, Kiss József (1843–1921) vállalta magára.

A szerző személyével kezdve a magyarázatot: Ignotus Hugó (1869–1949) a magyar szellemi életnek hosszú időn keresztül nagy polemikusa volt, sok nagy csatát megvívott (*A Hét*-ben is, majd a *Nyugat*-ban is), nem az a csoda tehát, hogy egy cikkért sajtópört indult ellene, hanem inkább az, hogy sok csatározása ellenére jelenlegi ismereteink szerint csak ebből az egyetlen cikkéből lett jogi „ügy”. Szerzőként való megnevezésében igazában az az érdekes, hogy a megnevezésben megjelenik egy *azonosítás*: Veigelsberg Hugó, azaz Ignotus. A szerző polgári neve ugyanis ekkor még (egészen 1907-ig) az apjától örökölt Veigelsberg családnév volt, s *A Hét*-ben igen sok álnéven, azokat sűrűn váltogatva írt. Ám, úgy látszik, a közéletben *írói névként* már megszilárdult egyik álneve, az Ignotus, és a sok szóba jöhető név közül ez lett az őt azonosító, emblematikus név. Érdekes a védőügyvéd személye is. Weiskopf Mór, aki vezetéknevét később *Vécseire* magyarosította, nem más volt, mint (1891-től) Ignotus nővérének, Veigelsberg Emmának a férje. A házasság ugyan viszonylag hamar fölbomlott, Emma élete nagy részét magányos, elvált asszonyként élte le, de Ignotus ügyvédválasztása mégsem a véletlen szülötte volt. Sógorát választva a családon belül választott magának jogi képviselőt, s később is, ha tehetete, mindig így járt

el. (Később ügyvédként dolgozó öccse, Viktor lett az ügyvédje. Ő, jogászként, s nyilván Ignotus bizalmi embereként még a *Nyugat* igazgatóságában is föltűnt. A Veigelsberg gyerekek, mint családi emlékezetekből tudható, nagyon összetartók voltak.)

S érdekes az is, hogy nem Kiss József, hanem Ignotus vállalta a cikkért a jogi felelősséget. Ez, persze, vélhetően, természetes, hiszen a cikket Ignotus írta, értelemeszerű tehát, hogy a felelősséget is az vállalja, aki megírta a cikket. A sajtó világában azonban sokféle megfontolásból nem ez a kizárólagos gyakorlat, már ekkor is többféle más megoldás is élt, s a választást sokszor célszerűségi szempontok határozták meg. Hogy ez esetben is fölmerült más elképzelés, arra, láttuk, már a *Pesti Napló* híradása is utalt, amikor Kiss József nevét ilyen értelemben szóba hozta. S van egy az ügybe beleszóló, *A Hét* mellett hangulatot keltő cikk, amely sajátos, mondjuk így, „irodalmi” témakezeléssel, de jól informáltan és nyíltan beszél erről a végül elvetett alternatíváról. A *Fővárosi Lapok* 1895. január 22-i számában egy Ego álnévű szerző *Kiss József álma* címmel rövid cikket írt. Nem tudjuk, ki volt ez az Ego, a névnek a magyar irodalomban ma legismertebb viselője egy író, Fried Margit (1881–1940) volt, de ekkor még kétségkívül mást fedett a név. Gulyás Pál (1978: 136.) álnévlexikona több Egót is számon tart, de egyikre sem illik rá igazán az idevágó cikk szerzősége. (Eseménytörténeti beágyazottsága okán leginkább még Tóth Béla jöhetne szóba, aki nemcsak *A Hét* rendszeres szerzője volt, de a fiatal Ignotusszal is jó viszonyt ápolt – ám szerzőségére explicit bizonyítékunk nincs.) De akárki is írta a cikket, tény, tájékozott volt a háttérben zajló dolgokról, s *A Hét* és emberei mellett keltett hangulatot. E cikk, rövidre fogva, arról szól, hogy *A Hét* szerkesztője, az egyébként soha nem álmodó (vagy álmát, fölébredve, mindig azonnal elfeledő) Kiss József most, a vizsgálóbíró „meghívóját” megkapva, levélben „elismerte” szerzőségét, majd – álmodott, s „álmában” bíróság elé állt a cikkért (ma úgy mondanánk: „elvitte a balhét”). Ennek az álomnak a teljesülését azonban a tényleges szerző, Veigelsberg Hugó megakadályozta. Levelét írt a vizsgálóbírónak, s írásban ismerte el, hogy nem Kiss, hanem ő írta az inkriminált cikket. Álmában, Ego szerint, Kiss József persze bíróság elé állt, s azt mondta (mármint álmában), az esküdteknek, hogy: „Verdiktet, szigorú verdiktet kérek! Mentsenek föl engem s ítéljék el Frigyes főherceget előfizetőmnek. Dixi et salvavi animam meam!” Ego mindezt így kommentálta: „Fölsöleges tán az a megjegyzésem, hogy a *Hét* szerkesztőjét egyhangúlag, hosszantartó zajos éljenzéssel felmentették volna, ha Kiss József álma megvalósul.” De: „Nem valósulhatott meg.” „Munkatársa, Veigelsberg Hugó, a ki az inkriminált cikket írta, megkereste Bakonyi vizsgálóbíróval levéllel. Ezt írta a levélben: »Ő ártatlan. Esküszöm, ártatlan. A cikk szerzője én vagyok, a mit saját kezű aláírással bizonyítok. Veigelsberg Hugó sk.«” (Ego: Kiss József álma. *Fővárosi Lapok*, 1895. 22. sz. 213.)

4

Igaz-e a Kiss József alakja köré szőtt álomsztori, avagy csak célirányosan (s ügyesen) terjesztett fikció, nem dönthető el biztonságosan. Ami tény, az csak annyi, a cikk egyéb adatai autentikusak. Így Kiss József felelősséget magára vállalni akarása is, Ignotus önleplezése is.

Ego cikke azonban (mai perspektívából) nemcsak jól informált, de – a maga idejében – alighanem hatásos közbeszólás is volt. Pozitív hangulatot teremtett az ügy köré. És – bár a háttérben zajló eseményeket e pillanatban nem látjuk át – az ügy egy bő hónapon belül elaludt. Erről 1895. február 27-én a *Pesti Napló* *Elhalasztott esküdszéki tárgyalás* címmel adott hírt. „A királyi ház tagjának megsértése miatt a királyi ügyészség, mint megírtuk, pörbe fogta a *Hét* című szépirodalmi hetilapot. Az ebben megjelent inkriminált cikkekért, melynek címe volt: »A főherceg úr nem fogad« Veigelsberg Hugo írta írói álneve, Ignotus alatt. A sajtóbizottság február 28-ára tűzte ki az ügy tárgyalását, de mint értesülünk, a tárgyalást bizonytalan időre

elhalasztotta.” (Elhalasztott esküdszéki tárgyalás. PN, 1895. febr. 27. 9.) E hír, mondhatnánk, szokás szerint, megint nem teljesen pontos, az inkriminált cikket szerzője nem Ignotus névvel jegyezte. Ez azonban már csak a hónapok távolába vesző múlt, egy ilyen körülménynek egy pársoros hírt megfogalmazó újságíró értelemszerűen nem járt utána. A valódi „hír” az volt, hogy az esküdszéki tárgyalás 28-ára volt kitűzve, de – bizonytalan időre – elhalasztották. S csakugyan, ez is volt a lényeges.

De miért halasztották el, még hozzá „bizonytalan időre”, gyakorlatilag örökre a tárgyalást? Talán nem tévedünk nagyot, ha arra gondolunk, hogy több, egymást erősítő körülmény együtt terelte erre az eseményeket. (1) Az inkriminált cikk, ha nem is használt Frigyes főherceg magyarországi népszerűségének, voltaképpen a hivatalban lévő magyar igazságügyi miniszter mellett állt ki. S ha ez nem is mindenkinek, de a jogi intézményrendszer szereplőinek szemszögéből alighanem a szerző és a lap melletti – informális – „jó pont” volt. (2) *A Hét*nek, személy szerint szerkesztő-tulajdonosának megvolt a maga, kritikus esetekben mozgásba hozható kapcsolatrendszere. Ennek a hálózatnak a pontos fölmérésével ugyan máig adós a történeti kutatás, de aki ismeri *A Hét* történetét, az magában a lapban számos erre utaló jelzést azonosíthat. Hogy ennek a hálózatnak némely befolyásos szereplője most, az inkriminált cikk védelmében is akcióba lépett, az több, mint valószínű. Hogy egy ügy „elaludjon”, abba a tapasztalatok szerint valakinek valahol mindig be kell segítenie. (3) Ego cikke nemcsak „hangulatot” teremtett az ügy köré, *A Hét* mellé állítva az olvasói szimpátiát, de – alighanem – a vizsgálóbíró jóindulatát is megnyerte. Bakonyi Imréről ugyanis ez olvasható Ego cikkében: „Egy napon, zúzmarás téli nap volt, Kiss József meghívót kapott Bakonyi Imre vizsgáló bírótól. A Bakonyi neve jó hangzású az irodalmi körökben. Az ő közvetítésével vergődik hírnévre sok sok literátor, a kik zsengeikkel hasztalan vágyakoztak a babér után. Bakonyi meghívója rövid volt és szabatos. Az volt megírva benne, hogy Kiss József úr lapjában, a Hétben közlemény jelent meg, a mely teljesen alkalmas arra, hogy a cikk szerzője a szegedi államfogházban töltse a nyarat.” (Fővárosi Lapok, 1895. 22. sz. 213.) Aki ezt írta, tudott fogalmazni, teljesen tárgyias, a vizsgálóbíróat sem sérti, sőt inkább méltányolja, de „irodalmi” szerepét, nagyon ügyesen, el is komolytalanítja. Nem azt mondja róla, hogy jogtalanul vagy igazságtalanul jár el ügyei intézésekor, hanem, minden bántó él nélkül, arra utal, hogy ez a szerep irodalmi szempontból kontraproduktív. Büntetni akar, de hírnevet teremt – arra méltatlan tollforgatók számára. Ez, indirekt módon, engedékenységgel kiváltó érv. (4) S arról sem szabad elfeledkezni, hogy Ignotus apja, Veigelsberg Leó, a *Pester Lloyd* egyik, nagy befolyású vezető embereként maga is megmozdulhatott fia érdekében.

A cikket, illetve szerzőjét természetesen tárgyalás nélkül nem lehetett fölmenteni. De magát a tárgyalást el lehetett napolni. S ez a vádlott szempontjából, ha nem is jogilag, *de facto* már megfelelő megoldás volt.

5

Az ügy elaltatása természetesen nem mindenkinek volt ínyére. A jellegzetes karrierívet befutó Szemnecz Emil (1859–1918) perében például, nem érthetetlenül, de nyilvánvaló ellenérdekűséggel ezt is előrángatták. Szemnecz (Magyar Katolikus Lexikon XII. 789–790.) előbb papnövendék volt, 1879-ben kiugrott, a Ludovika hallgatója lett, majd 1882-ben hivatásos katonatiszt, újságíró, 1886-ban az antiszemita párt programjával országgyűlési képviselő, utóbb ismét újságíróként dolgozott. 1894. december 11-én a *Magyar Állam* című lap felelős szerkesztőjeként vezércikkben ítélte el a polgári házasság szentesítését, amely szerinte a társadalmi rend és a trón alapjait ingatja meg. E cikkéért 1895. február 14-én 8 havi államfogházra ítélték, amit szeptember 18-án Vácott kezdett meg, de két hónap után királyi kegyelemmel szabadult. Az ő ügye körüli huzavona 1895 nyarán is tartott, fellebbezett, folyamodványokat írt stb. Ügye nagy port vert föl. Ennek egyik pontján, 1895. június

22-én a *Budapesti Hírlap* is referált A Szemnecz-ügyről, s egyik kommentárja szempontunkból is figyelemre méltó. „Elárulhatjuk végül”, írta a lap, „hogy az igazságügyminisztériumban nagy fennakadást okozott az az érdekes és talán ügydöntő fordulat, hogy a király kétszer is aláhúzta saját kezűleg Szemnecz kérvényének azt a pontját, melyben felpanaszolta, hogy míg őt a legnagyobb gyorsasággal elítélték, addig Veigelsberg Hugónak febr. 28-ára kitűzött királlysértési perét elhalasztották és új tárgyalásra mindmáig ki sem tűzték.” (A Szemnecz-ügy. BH, 1895. jún. 22. 5.)

Ignotus ügyéről tehát még a legfelsőbb „hely”, a király, Ferenc József is tudott.

De nem e kuriózum az igazán érdekes. Ez az epizód sokszorosan túlmutat önmagán. Nyilvánvalóvá teszi, hogy Ignotus királlysértési pörét nem „elfelejtették” újra kitűzni, hanem tudatosan hagyták elaludni. Az is kiderül, mind az ügyek lassításában, mind gyorsításában a minisztériumnak volt szerepe. Ennél is fontosabb, hogy mindeközben láthatóvá válik egy nagy szociokulturális törésvonal. S bár Ignotus cikke, ha jól olvassuk, egyértelműen „nemzeti” nézőpontú, a szerző zsidó volta a „másik”, Szemnecz Emil szimbolizálta „oldalon” önmagában is botránykőnek számított, hivatkozási alap lett. A helyzetet azonban meglehetősen komplikálta, hogy Szemnecz, a klerikális-militarista-antiszemita jobboldal harcos képviselője, *pro forma*, joggal nehezményezte a minisztérium gyakorlatát. A jogilag szabályos (s morálisan és politikailag helyes) eljárás az lett volna, ha Ignotus esküdtbíróóság elé állt volna – s a vád alól jogerősen, „tisztán” fölmentik. A jogrendszer szerkezete azonban (pl. a királyi ház beépített „védelme”, miközben a jognak a társadalom tagjai közötti eloszlása aszimmetrikus volt, azaz sokak sok mindentől el voltak zárva), valamint az ezt a viszonyrendszert kiegészítő és leképező uralkodó habitus összetorlódott szerkezete ezt a gyakorlatot nem tette lehetővé. A jog valamennyire is realisztikus érvényesítése, tetszik vagy sem, csakis szelektív, „kiskapukkal” enyhített lehetett.

S ez hosszabb távon minden szereplőre visszautótt.